

Za zdaj nam pobožne želje, Italiji umetnine

Italija dobiva nazaj umetnine iz tujih muzejev, še zmeraj pa noče vrniti odpeljanih iz Istre
Slovenski in italijanski frančiškani odločno za vrnitev, a je treba najprej pripraviti ustrezne prostore

13.8.2007

V zadnjih letih se pojavlja vse več zahtev, naj muzeji in galerije (predvsem zahodnoevropski, ameriški in ruski) vrnejo umetnine, ki so jih pridobili v kolonialnem času ali pozneje, pogosto ob sprenevedanju, da niso vedeli za njihov izvor ali celo kraje. Posebno primeren čas za prilaščanje tuje kulturne dediščine so vojaške zasedbe in vojne. Tako je bilo med prvo in drugo svetovno vojno, ugotavljanje, kaj vse se je dogajalo med vojnami na tleh bivše Jugoslavije, pa še ni prišlo na vrsto. Kljub kar nekaj sprejetim mednarodnim zakonom in podpisanim konvencijam, ki urejajo lastništvo umetniških del in kulturne dediščine, je večina držav gluha za zahteve po vračilu in naša zahodna sosedra glede vrnitve umetnin, odnesenih iz Istre še pred začetkom vojne, ni nobena izjema.

Pred nekaj dnevi je italijanski minister za kulturo Francesco Rutelli zmagovalno razglasil, da sta z direktorjem kalifornijskega muzeja J. Paul Getty Michaelom Brandom podpisala sporazum o vrnitvi štiridesetih umetnin, ki naj bi izvirale z italijanskega ozemlja, med njimi tudi slavni kip Afrodite. Vrnitvi le-tega so se v muzeju tudi najbolj upirali, češ da je bil kip grške boginje najden v mednarodnih vodah in ne odnesen iz starogrške naselbine na Siciliji, kakor so trdili Italijani. Muzej Getty, ki ga je kupil pred dvajsetimi leti za 18 milijonov dolarjev, naj bi bil torej zakoniti lastnik. Toda Italijani so na koncu uspeli. Pogajanja so trajala kar nekaj let, italijansko ministrstvo za kulturo pa je novembra lani celo zagrozilo, da bo muzej Getty zbrisal iz vseh programov kulturne izmenjave in mu ne bodo posojali umetnin za občasne razstave. To pa ni edini uspeh Italije glede vračanja umetnin iz ZDA, saj sta lani obljubila vrnitev nekaterih del tudi newyorški Metropolitanski muzej in Muzej lepih umetnosti iz Bostona.

Odločilno je načelo izvora umetnine

Tako kot druge države je tudi Italija zahtevala vrnitev na podlagi Unescope konvencije in drugih mednarodno veljavnih dokumentov, ki povezujejo lastništvo umetnine s krajem njenega izvora. Torej pri tem, kar v primeru leta 1940, se pravi še pred začetkom vojne, odpeljanih umetninah iz Istre zanika. *Quod licet Iovis, non licet bovis.*

Prvo dokumentacijo in zahtevek za vrnitev umetnin, ki so večinoma cerkvena last, saj so bile pobrane iz cerkva, kapelic in samostanov, najdemo leta 1954, ko je Istra po londonskem sporazumu pripadla Jugoslaviji. O restituciji je govorila tudi mešana italijansko-jugoslovanska komisija leta 1986 na Brionih, nato pa je praznina do leta 1999, ko se je takratni minister za kulturo Jožef Školč v Rimu sestel z italijanskim kolegom Giovannijem Melandrijem. Strokovna komisija je pripravljala popis predmetov, maja 2002 pa je zunanje ministrstvo (podsekretar!) italijanskemu veleposlaniku izročilo noto, v kateri predlaga »čimprejšnji sklic mešane komisije, ki naj bi proučila in uredila še nerešena vprašanja, ki se nanašajo na vrnitev kulturnih dobrin, umetniških del, arhivov ter katastrskih in zemljiških knjig«. Slovenija je isto leto imenovala medresorsko delovno skupino za zbiranje in proučevanje razpoložljivega gradiva v zvezi z vračanjem teh umetnin in arhivov, marca leta 2005 pa jo je vlada preoblikovala v skupino za pripravo temeljev za pogovore o vračanju. V njej sodelujejo predstavniki ministrstev za zunanje zadeve in kulturo, Rimskokatoliške cerkve kot večinske lastnice

OBJOKOVANJE – Umetnina Gerolama da Santacrocea je ena od sedemindesetih, ki čakajo na vrnitev v Slovenijo.

umetnin ter Narodne galerije. Julija lani je o vračanju umetnin iz Italije govorila tudi slovenska delegacija na zasedanju vladnih ekspertov II. kategorije Unesco v Parizu, kjer so pripravljali osnutek mednarodne deklaracije o kulturnih predmetih, ki so bili preneseni v obdobju druge svetovne vojne. Septembra lani se je vlada končno odločila in italijanski strani poslala zahtevo za vrnitev vseh sedemindeset umetnin, kolikor jih je trenutno znanih.

Verbalna nota zaupne narave

Pet let pozneje se zdi, da nam ostajajo pobožne želje, Italiji pa umetnine, ki so bile v središču pozornosti zlasti ob njihovi razstavi v tržaškem muzeju Revoltella od junija 2005 do začetka lanskega leta. Zato ne preseneča, da imajo to temo »radi« italijanski nacionalisti, pri nas pa predvsem opozicijski poslanci. Ob obisku italijanskega zunanjskega ministra Massimo D'Alema na začetku leta pri nas je Jožefu Školču uspelo pritegniti celo deset vladnih poslancev, da so napisali in mu v parlamentu izročili pobudo italijanski vladi, naj umetnine vrne takoj. V njej je med drugim zapisano: »Pričujoča pobuda, ki vam jo ob tej priložnosti uradno predajamo, zadeva vrnitev umetnin, ki jih je Republika Italija na podlagi zakona (št. 1089 iz leta 1939) leta 1940 odpeljala iz

vilno seznanjen s problemom vračila teh umetnin. Če gre za lastnino cerkvenih oseb, je to stvar, ki se tiče tudi Svetega sedeža, je menil Rupel. Dodal je, da je Slovenija do zdaj storila vse potrebne korake, povezane s tem vprašanjem, in da se stvari razvijajo v pravi smeri. Po njegovem mnenju gre za občutljivo in zapleteno zadevo, ki ima tudi politične razsežnosti. Teh se s sodelovanjem nista dotaknila, kar je po Ruplovi oceni pravilno.«

Pogajanja niso javna

Poslanec Školč je vprašanje načel tudi na odboru DZ za zunanjo politiko v začetku junija, državni sekretar na MZZ Andrej Šter pa je v odgovoru opozoril na to, da so odnesene umetnine v posesti civilno pravnih oseb, župnijskih cerkvenih združenj ali pa tudi fizičnih oseb, ki jih je tudi treba vključevati v pogajanja. »Ta pogajanja ne potekajo javno, bomo pa seveda z veseljem dali obvestilo, ko bo zadeva tako daleč,« še lahko preberemo v zapisniku seje.

Slovenski frančiškani pa očitno upajo, da se čas vrnitve vendarle približuje. V Kopru namreč obnavljajo frančiškanski samostan, v katerem so bili do vrnitve frančiškanskim zapor, v cerkvi sv. Ane pa naj bi bila stalno razstavljena vrnjena dela. Prokurist Boris Markeš iz kamniškega frančiškanskega samostana, ki je tudi član vladine medresorske skupine, nam je povedal, da obnova ne poteka tako, kot so predvideli, saj so se zaradi arheoloških posegov dela že zavlekla za pol leta. Zmanjkuje jim tudi

denarja. Prav del, kjer je predvidena galerija, to pa je prvotna cerkva sv. Ane, zahteva največji finančni poseg. Del denarja bodo s pomočjo ministrstva za kulturo poskušali dobiti iz evropskih skladov.

Markeš je prepričan, da bodo umetnine dobili nazaj: »Seveda, vrnjene bodo prvotnemu lastniku na prvotno mesto. Toda prvotni lastniki, to pa smo slovenski frančiškani, tega zdaj nimamo kam dati. Vrnjenih umetnin ne moramo spraviti v depo, zato se bo morala tudi slovenska država potruditi, ne le v besedi, ampak tudi dejansko, da bomo s skupnimi močmi zagotovili ustrezen prostor za galerijo.«

In kakšno je razpoloženje do vrnitve v cerkvenih krogih na italijanski strani?

»Vatikan se konkretno v to ne vmešava. Na načelni ravni pa je seveda za to, da se umetnine vrnejo prvotnemu lastniku. Pomembnejša je naša generalna kurija, se pravi naš generalni minister s svojimi svetovalci, ki pa vztraja pri stališču za vrnitev. Tudi italijanski frančiškani so pripravljeni vrniti tisto, kar je še po njihovih samostanih. Tam so bile tudi druge sporne umetnine, vendar jih je italijansko spomeniško varstvo dalo v obnovo in jih noče vrniti. Frančiškani odločno zagovarjajo stališče o vračilu v samostan sv. Ane. Sicer pa smo mi svetovni red in je v bistvu vseeno, ali je to pri sv. Ani ali kje drugje. Pomembno je, da je v isti cerkvi ali samostanu, ki mu je bilo prvotno namenjeno.«

MILAN VOGEL

SEZNAM

umetniških slikov cerkvi in samostanu sv. Ane v Kopru.

Poklonjizidit Italo Sennio (Antonio Leiss), La Chiesa ed il Convento di s. Anna, Capodistria, Capodistria, 1910 sem mogel sestaviti sledeči seznam umetniških slik:

1. V cerkvi:
1. Petdelna oltarna slika na glavnem oltarju Marija z Detetom, s štirimi angeli ob straneh – ob strani sv. Magdalene, sv. Ana, sv. Joahim in sv. Katarina – ob drugi strani sv. Klara, sv. Frančišek, sv. Hieronim in sv. Nazarij od Cima da Conegliano (1513) Manjka!
2. Imo Jezusovo, oltarna slika od Benedikta Carpaccio (1541) Manjka!
3. Snemanje s križa – Pieta od Hieronima da s. Croce Manjka!
4. Manjše slike iz Jezusove mladosti (Poklon treh modrih, Obrezovanje, Beg v Egipt. Manjkajo!
5. Sliki nad glavnim oltarjem (Janez Kapistran in Paškal Bajlonski) Manjkata!

1. V stari sakristiji:
1. Sv. Bernardin Sienski. 2. Madona. 3. Zveličar. 4. Eoee homo! 5. Sv. Katarina. 6. Sv. Peter. 7. Sv. Joahim. 8. Madona. Manjkajo vse!

1. V novi sakristiji:
1. Kronanje Marijino. 2. Križani (slika). 3. Oshardja in Elizabeta s sv. Joahimom in sv. Ano ter deškom Janesom Kratnikom in s Marijo od Bernarda Castelli. Manjkajo, vse!

1. V oboednici:
1. Slika sv. Jakoba da monte Prandone in sv. Frančiška Solana (140 X 91). 2. Marija in padeo Kristusov pod križem (132 X 117) 3. Osmogodi so. Frančišek je na tom, da bi padel na zemljo, pa ga podpre angel. 4. Kronanje Kristusovo s trnjem (110 X 130) 5. Zadnja večerja 208 X 0,85) Manjkajo vse!

1. Na hodniku v prvem nadstropju slike manjše vrednosti. Omenjeni sta dve: 1. P. Pavel Pelizan, 2. P. Janes Maraspin.

O manjkajočih parametih in svetih posedah bom sporočil pozneje, ko bom dobil točnejše informacije. Slišal pa sem, da so bili parametri prekrasni in velike vrednosti.

Podpisuje

vdani P. Rupert

Koper, 1. 6. 1954.

Ljubljana, 7. I. 1955.

MANJKAJOČE V SV. ANI – Prepis seznama manjkajočih umetnin iz cerkve in samostana sv. Ane v Kopru z dne 1. junija 1954.